

שיעור הלכתי שבועי מפני מורנו ורבנו הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

והתענג בדשן

"והתענג בדשן נפשכם, הטו אֶזְנֵיכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שְׁמְעוּ וְתַחֲזִי נַפְשְׁכֶם" (ישעיה נה ב)

גלין 26

בענין הברכה על ספירת העומר

לבעלה,¹ אבל לאחר שמת בעלה, אם אין לה ילדים ממנו, אסורה היא בתרומה.² והנה עתה, אם הלך הבעל הכהן למדינת הים, הרי שאשתו הישראלית ממשיכה לאכול בתרומה! ואף שלא ידוע לנו בוודאות שהוא עדיין בחיים, אין לנו לחשוש שהוא מת, כיון שמעמידים אותו בחזקת שהוא קיים, עד שיוודע לנו שמת, כי יש לו חזקת חיים.

האם יש חזקת חיים או לא?

ג. ובגמרא הקשו, איך אמרנו שבת ישראל הנשואה לכהן, והלך בעלה למדינת הים, אוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים, והרי למדנו בברייתא: בת ישראל הנשואה לכהן, והוא מגרשה בתנאי, שאומר לה: "הרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתי", אסורה לאכול בתרומה מיד! למשל: בעל ואשה שאין להם ילדים, וחושש הבעל שכאשר הוא ימות, אשתו תיפול לפני אחיו ליבום, וכיון שאחיו רע מעללים, הוא לא רוצה שאשתו תיפול בידיים שלו, לכן הוא נותן לה גט עכשיו בתנאי שיחול שעה אחת לפני שהוא ימות, ואז כשהוא ימות הוברר למפרע ששעה אחת קודם שמת, היא כבר היתה גרושה, וממילא היא לא צריכה לא יבום ולא חליצה ולא כלום, 'וגם לא צריכה לשבת עליו שבעה'... וכיון ששעה אחת קודם מיתתו, היא תהיה גרושה ויהיה אסור לה לאכול תרומה, כי הרי היא ישראלית ואין לה ילדים ממנו, לכן כבר מעכשיו שנתן לה את הגט, אסורה לאכול בתרומה מיד, כי בכל רגע אנו חוששים שמא בעוד שעה הוא ימות, ונמצא שהיא גרושה ואסורה בתרומה. שואלת הגמרא, למה אנו חוששים למיתה, הרי אמרנו לעיל שאם הלך בעלה למדינת הים, ממשיכה לאכול בתרומה בחזקת שהוא קיים, כי לא חוששים למיתה, אז גם כאן תמשיך לאכול בתרומה, כי יש לו חזקת חיים ולא נחשוש למיתה?

חזקת חיים על העבר ולא על העתיד. ביטוח חיים. קידושי קטנה, מזת מהתורה ומזת מדרבנן. קידושי קטנה שאביה נסע לחוץ לארץ. השקפת הגאון החזון איש בענייני מומן בשידוכים. איך השתדכו הורי בעל "קצות החשון"? ל"ג בעומר - כח תורתו של רבי שמעון בר יוחאי זיע"א. כשיש מסירות נפש לתורה גם בעיתות צער ויסורים נוראים, התוצאות מבהילות מרחיקות לכת, פלא והפלא.

קושיא בעצם תקנת הברכה

א. בשיעור הקודם הבאנו מה שכתב מרן החיד"א שטוב לעשות סימנים בימי העומר, כדי שלא ישכח לספור לילה אחד, כי אם ישכח גם ביום, לא יוכל לספור עוד בברכה, ולמפרע יהיו כל ברכותיו לבטלה, לדעת בעל הלכות גדולות שכל ימי הספירה נחשבים כמצוה אחת, כמשמעות הפסוק: "שִׁבְעַת שַׁבָּתוֹת תְּמִימַת תְּהִינָה", שצריכים לספור את כל הארבעים ותשעה ימים, ואם שכח ולא ספר לילה ויום, לא קיים את המצוה, וממילא ברכותיו לבטלה. והנה הגאון רבי אברהם יצחק גליק [אב"ד טאלטשווא לפני כ-120 שנה] בשו"ת יד יצחק (ח"ב סימן מח אות ב) נשאל בשאלה יפה ומעניינת: הרי אם באמת כל ברכותיו לבטלה, אם כן מעיקרא איך תקנו חז"ל להתחיל לברך על ספירת העומר, הרי בגמרא מבואר שחוששים שמא חלילה בזמן ממושך ימות האדם, ואם הוא ימות, נמצא שכל ברכותיו על ספירת העומר היו לבטלה, ולמה לא חששו לזה חכמים?

העמד דבר על חזקתו!

ב. ונרחיב את הדברים יותר: המשנה במסכת גיטין (כח ע"א) אומרת, בעל זקן או חולה הנמצא במדינת הים [חוץ לארץ], ששלח גט לאשתו הנמצאת בארץ ישראל, כשמגיע השליח לאשה נותן לה את הגט, והיא מתגרשת בו, ולא חוששים שמא במשך כל זמן זה, מת הבעל קודם שהגיע הגט לידה, וממילא היא כבר אלמנה ולא שייך לגרשה, אלא מעמידים את הבעל בחזקת שהוא חי וקיים בשעת מסירת הגט! כדקיימא לן בכל התורה: "העמד דבר על חזקתו!", והיות ובזמן שנפרד ממנו השליח היה הבעל בחיים, אנו תולים לומר שגם עכשיו הוא חי, עד שיוודע לנו בבירור שמת. וכמו כן אומרת המשנה, בת ישראל הנשואה לכהן, הרי היא אוכלת בתרומה כל זמן שהיא נשואה

ד. מתרץ רבא "שמא מת לא חיישינן, שמא ימות חיישינן". והיינו שלעולם אנחנו מעמידים אותו בחזקת חיים, ולכן מה שאמרנו במשנה שכהן שהלך למדינת הים, ממשיכה אשתו לאכול תרומה, כי "שמא מת לא חיישינן", שהרי יש לו חזקת חיים, ומן הסתם הוא חי, כל עוד שלא שמענו שהוא מת. אבל במקרה של הברייתא שנתן לה גט על מנת שיחול שעה אחת קודם מיתתו, אסורה לאכול בתרומה מיד, כי "שמא ימות חיישינן", שהרי סוף אדם למיתה (ברכות יז ע"א), אף אחד לא נשאר פה לעולם, "מי גָבַר יַחֲזִיק וְלֹא יִרְאֶה מוֹת" (תהלים פט מט), ולכן יש לחשוש למיתה להבא, שהרי אין זה סותר את החזקת חיים שלו, כי אנו אומרים שעכשיו הוא חי, ורק אולי בעוד שעה הוא ימות, וכיון

1. וזה הפירוש שאנו אומרים בתפילה: "קונה הכל", דהיינו הכל שלו - קניינו שלו.
2. שנאמר (ויקרא שם): "וְיִלֵּיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְלֶחְמוֹ", ודרשו חז"ל יאכלו - יאכילו, שבזכות הילדים שיש לה ממנו, היא יכולה להמשיך לאכול בתרומה אף לאחר שהתאלמנה. אבל אם אין לה ילדים ממנו, הרי היא חוזרת לבית אביה, והיא כישראלית לכל דבר שאסורה בתרומה. (עיין בימותנו ע"א וברש"י שם)

1. כמו שנאמר (ויקרא כב יא): "וְכִתְּוּ כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קָנִין כֶּסֶף הוּא יֹאכֵל בּוֹ", ואשתו של האדם היא קניינו, כי שם 'קנין' הוא נופל על כל דבר ששייך לו לאדם, גם אם לא קנה אותו בתשלום כסף ממש, וכמו שאשה נקנית גם בשטר שלא שוה פרוטה, ואין לו שוויות ממונית כלל, אלא שהתורה חידשה שגם בזה קונים, וממילא היא נחשבת קניינו של הבעל. וכמו שאמר אברהם אבינו ע"ה (בראשית יד כב): "הֲרַמְתִּי יְדֵי אֵל ה' אֵל עֲלִינוּ קְנֵה שְׂמִים וְאָרֶץ", דהיינו שהשמים והארץ הם קניינו של הקב"ה, שייכים

שאינו לו חזקת חיים אפילו על עוד שניה אחת³, לכן "שמא ימות חיישינו", כי אין זה נוגד את החזקה. לא כן כשהדיון הוא על שעבר, אם מת או לא, על זה אנו אומרים כיון שיש לו חזקת חיים, לכן "שמא מת לא חיישינו".

קידושי קטנה מהתורה על ידי אביה

ה. ומענין לענין באותו ענין, אני זוכר שפעם מרן זצ"ל הביא על זה בשיעור את התוספות בקידושין (מה ע"ב). ונקדים הקדמה קטנה להבנת הענין: נאמר בתורה (דברים כב טז): "אֵת בְּתוּלַת אִשׁ הַזֶּה", ומכאן למדו חז"ל שנתנה התורה כח לאבא בלבד, ולא לאמא, לקדש את בתו כשהיא קטנה, לכל מי שיחפוץ, כמבואר בגמרא סוטה (כג). קידושין אלו הם מן התורה ממש, והרי היא אשת איש לכל דבר, ולכן אם ביום מן הימים אין הבעל חפץ בה, חייב לגרשה בגט גמור. אלא שבכל זאת אמרו חז"ל בגמרא קידושין (מא ע"א), שאסור לאדם לקדש את בתו כשהיא קטנה. וכתבו התוספות הטעם משום שיש לחשוש שמא אם היתה גדולה, לא היתה מתרצת בו. כלומר, אף על פי שבוודאי האב היה שואל את בתו קודם לכן אם היא חפצה בבחור זה, ולא היה משיא אותה בעל כרחו למי שצווחת ואומרת איני רוצה בו, דבשופטני לא עסקינו, בכל זאת כיון שעתה היא קטנה ואין דעתה שלימה, אף שהיא אומרת שהיא רוצה בו, אין רצונה נחשב, וכמו שאמרו ביבמות (לג ע"ב) "פיתוי קטנה אונס הוא", ולכן יש לחשוש שמא אם היתה גדולה, לא היתה מתרצת בו. ומכל מקום איסור זה אינו מן הדיון ממש, אלא המלצת חז"ל לאבא, שלא ראוי ולא נכון לקדש את הבת כשהיא קטנה. וכמו שכותב הרמב"ם (הלכות אישות פ"ג ה"ט): "אף על פי שיש רשות לאב לקדש את בתו כשהיא קטנה וכשהיא נערה לכל מי שירצה, אין ראוי לעשות כן, אלא מצות חכמים שלא יקדש אדם את בתו כשהיא קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה". ובכל זאת כתבו התוספות (קידושין טז): "ועכשיו שאנו נוהגים לקדש בנותינו אפילו קטנות, היינו משום שבכל יום ויום הגלות מתגבר עלינו, ואם יש סיפק ביד אדם עכשיו לתת לבתו נדוניא, שמא לאחר זמן לא יהיה סיפק בידו ותשב בתו עגונה לעולם". וכתב הרמ"א (אבה"ע ס"ז לז ס"ח) על זה, וכן אנו נוהגים⁴.

³ מרן זצ"ל היה צוחק על אלו שאומרים "ביטוח חיים", והיה אומר זה ביטוח "מתים", שאם ימות, יתנו ליורשים שלו כסף. ומכל מקום לעצם הדיון, פסק (ש"ת יחוד דעת ח"ג סימן פה) שמתור לאדם לבטח את עצמו ביטוח חיים, ואין בזה משום חוסר ביטחון בהקב"ה, שכביכול מראה שאינו בוטח בו יתברך שביכולתו להעשירו ולהשאיר אחריו ממון רב לפרנסת יורשיו. ומה שכתוב (ירמיה יז ה): "אֲרוּר הַגֵּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בְּשֵׁר וְזָלוּ וְנָמוּ ה' יְסֹר לְבָבִי", זה על מי שסומך אף ורק על חסדיו של בשר ודם, ומסיר מביטחו מהשם יתברך. אבל המאמין בכל דרכיו והשכל על פי השגחת השם יתברך, והוא עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות, רק שעושה השתדלות לפרנסתו, אין לחוש בזה. וגם אין בזה חשש שמקדים חס ושלום פורענות לעצמו, כמו שהזהירו חז"ל (ברכות ט"ו ע"א): "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן", שהרי כבר כתב הריב"ש שמתור לאדם בריא להכין לעצמו קבר ותכריכים. ופוק חזי כמה גדולי עולם קנו לעצמם קבר בחייהם, ואדרבה אמרו שזו סגולה לאריכות ימים ושנים.

⁴ כנראה שחשש זה היה מצוי מאוד בארצות אשכנז ששם הנדוניא היתה גדולה עד מאוד, ועד כדי כך החמיר המצב עד שחששו שמא תשאר הבת עגונה לעולם, לכן התירו להם לעבור על תקנת חז"ל ה"ל שאסרו לקדש את הבת כשהיא קטנה. לא כן בארצות המזרח שהיו נותנים נדוניא כדי השם הטובה עליהם, כל אחד כפי יכולתו, ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים, והיו בוטחים בהשם יתברך על העתיד שהוא זן ומפרנס לכל. וזכר לדבר, ממחלוקת שמאי והלל בדרך הכנות האדם לשבת, כמו שאמרו בגמרא ביצה (טז ע"א), שילדת שמאי מחד שבין לשבתין (מיום א' בשבוע כבר תקנה בהמה לכבוד שבת), אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר (תהלים סח כ): "בְּרַחֵם ה' יוֹם יוֹם יַעֲמֵם לְנֶגְוָה" והיה בוטח בה' שבוים שישו ימציא לו בהמה נאה לקנות לשבת. ע"ש.

ומעשה שהובא באגרות החזון איש (ח"א קסד) ששאל אותו בחור על שידוך מסוים שאין להורי הבחורה אפשרות גדולה לעזור, (וכמו בחורים רבים בני תורה ששאלה זו מנקרת במוחם). ענה החזון איש, אם ההצעה תמלא את האפשרות להמשיך את הלימוד, יש לקרב. **הנתאי העיקרי שבוה, הוא טהרת הלב ואהבת התורה של ה"זכה עוזרת, ומידותיה הנוחות והטובות, זהו המצב של המשכת הלימוד.** אך בכל זאת, צריכים להיזהר מעניות ולברוח ממנה, מפני שהיא מעברת את האדם על קונו, אך אין בחינת העניות בחסרון העושר, אלא רק בחסרון הכרחיות. ואמנם ההכרחיות יערכו כפי גבורת האדם בגופו וכוחותיו הנפשיות. ע"כ.

שוב מעשה מעניין שהובא בפאר הדור (ח"ד עמוד טז) על בחור ישיבה חשוב ששאל את החזון איש על ספק רציני שהתלבט בו. עליו לבחור בין שתי הצעות שידוכין, האחת בת גדולים ועשירים, בתו של אחד מזקני הרבנים בארץ, עם מזונות ונדוניא עשירה, אמנם היא התחנכה במוסד דתי, וגם עכשיו מלמדת באחד מבתי הספר שם, אבל מבטיחה לעזוב את מקום עבודתה וללכת אחרי הבעל בכל הנוגע להיחוד מצוות ויראת שמים. ואילו השניה בת עניים שפוטה, בלא יחוס ובלא כסף, אך מחונכת

קידושי קטנה מדרבנן על ידי אמה או אחיה

ו. והנה באו חז"ל ותיקנו שאם האב מת, יש כח לאמא שלה או לאחיה לקדש את הבת כשהיא קטנה, כדי שלא ינהגו בה חלילה מנהג הפקר, (בבמות קיב ע"ב). וקידושין אלו אין להם תוקף חזק בקידושין של תורה, כיון שאינם אלא תקנה דרבנן, ולכן אם אינו חפץ בה, או אפילו היא לא חפצה בו, לא צריך לתת לה גט, אלא יכולה למאן בו, והרי היא יוצאת ממנו, והיא כפנויה לכל דבר, ומותרת אפילו להינשא לכהן⁵.

קידושי קטנה שאביה נסע לחוץ לארץ

ז. והנה בשאלות דרב אחאי גאון פסק שקטנה שהלך אביה למדינת הים, יכולים אמה ואחיה לקדש אותה, כדין יתומה שאין לה אב שתקנו רבנן קידושין משום הפקר. בל נשכח, שבזמננו לא היה טלפונים ולא שום קשר שהוא, ואדם שהולך למדינת הים, פעמים שרק ההפלגה באוניה תארך ששה חודשים או יותר, ושוהה שם שנתיים, שלוש ויותר, באופן שהוא נעלם מהבית לכמה שנים טובות, וחלילה אפשר שבתו הקטנה תצא בינתיים לתרבות רעה, וינהגו בה מנהג הפקר, לכן פוסק רב אחאי גאון שדינה כיתומה, ויכולים אמה ואחיה להשיאה. אולם כתבו התוספות (קידושין מה ע"ב) שרבנו מנחם מיוני⁶ חולק על רב אחאי: "ומעשה שאירע באחד שהלך לארץ רחוקה ולו בת קטנה ונתקדשה הבת, ואסר רבנו מנחם מיוני⁷ לקיימה, ואמר חיישינו שמא אביה יקדשה לאיש אחר במקום שהוא, ונמצא בא זה עליה באיסור אשת איש". כלומר, אף שמן הדין יכולים אמה ואחיה לקדש אותה, מ"מ לא נכון לעשות כן כלל ועיקר, ואפילו בדיעבד שקידשוה עליהם להיפרד, כי יש לחשוש לתקלה, שכיון שהאב בחו"ל לא יודע שאשתו ובניו קידשו את בתו, אפשר שהוא ימצא איזה בחור טוב שם עם מידות טובות ושוקד על התורה, ויציע לו את בתו ויסיכים לקדש אותה, ונמצא שמהתורה היא מקודשת לבחור שהאבא קידשה, והרי היא אשת איש לכל דבר, ואיך תחיה עם הבחור שאמה ואחיה קידשוה⁶.

ב"בית יעקב" ומצטיינת בצדקותה נפש טהורה. באיזו יבחר? בשמוע החזון איש דבריו, הצטחק ואמר: "פשיטא שתבחר בשניה". תמה השואל, הלא גם הראשונה מבטיחה לנהל בית של תורה כשאיפתי? חזר והצטחק, "כלום ניתנה יראת שמים להבטחות בחוזים והסכמים?" הוסיף הבחור ושאל, מאחר והוא עצמו חדל אמצעים, אם תהיה גם כלתו עניה, נבצר מבינתו להשכיל כיצד יראה בטובה ויוכל להקים בית בישראל מבלי שיעשה את תורתו קרעים קרעים? ענה החזון איש, הלא אמרו (קידושין ל ס"ב) שלושה שותפים באדם. **בני זוג הכורתיים ברית נישואין, עושים שותפות עם הקב"ה, מה בכך אם אין לשני השותפים מאומה, בזמן שהשותף השלישי הוא קונה הכל, הוא יתן מזונות בשפע, והוא יכלל אתכם בנדוניא ובכל מילי דמיטב.** פלא פלאות, ישמע חכם ויוסף לקח.

עוד מעשה מבהיל ומפליא שסיפר החפץ חיים על משפחת ה"ר מלפני כ-250 שנה. האבא רבי יחיאל מיכל (נין ונכד לבעל התוספות יום טוב), שידך את בנו העילוי רבי יוסף עם בת עניים טובה. אך כיון שלבני הזוג לא היתה פרוטה בכיס, נכנסו ההורים להתייעץ עם הגאון רבי חיים, שהיה גדול חכמי בורדי בזמנו. הרב יעץ להם שבדאי לא ידחו את השידוך, ולבעיה הכלכלית יש פתרון, שגם לאחר החתונה ימשיך הבעל לאכול אצל הוריו, והאשה תמשיך לאכול אצל הוריה עד שירווה להם. **סיים החפץ חיים: ששידוך זה אף אחד לא הצטרף, ובדאי לא דורות שלמים הווגים בתורת בנייהם עד היום,** הלא הם: רבי יהודה הכהן ה"ר, מחבר "קונטרס הספיקות" ו"תרומת הכרי". ואחיו רבי אריה לייב הכהן, מחבר: "שב שמעתתא", "קצות החושן", ו"אבני מילואים" שהאירו את העולם באור תורתם. (בית ומנוחה עמוד יט)

⁵ כמו שכותב הרמב"ם (הלכות אישות פ"ד ה"ח, הלכות גירושין פרק יא): קטנה שהתקדשה ולא רצתה לישוב עם בעלה, צריכה למאן בפני שנים ויוצאה בלא גט, וזו היא הנקראת "ממאנת". ולמה יוצאה בלא גט? מפני שאין קידושיה קידושין גמורים מן התורה, אלא קידושי קטנה זו מדברי סופרים. כיצד ממאנת? אומרת בפני שנים אין רצוני בפלוני בעלי, או אין רצוני בקידושין שקידשוני אמי או אחי וכיוצא בדברים אלו. השנים שממאנת הקטנה בפניהם, כותבים לה: ביום פלוני מיאנה פלונית בת פלוני בפנינו בפלוני בעלה, וחותרים ונותנים לה. ואין דינה ככל אשה גרושה שאסורה לכהן וכו', אלא כמי שלא התקדשה מעולם, והרי היא מותרת להינשא לקרוביו, והוא מותר בקרובותיה, ולא פסלה מן הכהונה. וקטנה הפחותה מבת שש, אינה צריכה אפילו מיאון אלא הולכת לבית אמה כאילו לא התקדשה מעולם. ע"ש.

⁶ ואף על פי שאמרו חז"ל (קידושין מא ע"א): אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתנגנה עליו, והתורה אמרה: "ואהבת לרעך כמוך". וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פ"א מ"ד): אם הסתכל בה לידע אם היא יפת מראה כדי שישא אהו, או מכוערת בצורתה ולא ישאנה, הרי זו חובה, והתורה יזירה על כך, ואנשי הצניעות מן התורניים עושים כן. ע"כ. ואם כן איך יקדש אותה הבחור

כל אחד לפי התמימות שלו

יא. איך שיהיה, למדנו מכל האמור לעיל שעל העתיד יש לחשוש שמא ימות חס ושלום, לכן שאלת הרב יד יצחק הנ"ל עודנה בתוקפה, איך מברכים על ספירת העומר, הרי אם חלילה הוא ימות, נמצא שכל ברכותיו יהיו לבטלה?! והנה הרב שם תירץ, שכיון שכאשר אדם מת הוא נעשה חפשי מן המצוות (שבת ל ע"א), ממילא מה שהספיק לספור, זה נחשב אצלו "תמימות", כיון שסוף סוף ספר כל מה שביכולתו, ורק מן השמים עיכבוהו, ולכן אין ברכותיו לבטלה. ע"כ.

אנוס רחמנא פטריה

יב. אבל עדיין צריך להבין, ראשית, הרי הפסוק אומר: "שִׁבְעַת שְׁבֻתוֹת תְּמַיְמַת תְּהַיְיְנֶהּ", ופשט הלשון לפי בעל הלכות גדולות משמע ש"תמימות" חוזר על "שבע שבתות", שיספור בכל יום ויום, ומנין לנו לחדש ש"תמימות" הוא כלפי האדם עצמו, ולכן אם ספר כל יום ופתאום מת, אז גם זה נחשב "תמימות"? זאת ועוד, מה הסברא בזה, שכיון שהוא אנוס ומן השמים עכבוהו, לכן אין ברכותיו לבטלה. הרי סוף סוף במציאות הוא לא ספר, ולדעת בה"ג שאם החסיר יום אחד, אין כאן "תמימות", נמצא שבפועל הוא לא קיים את המצוה, ומה איכפת לי שהוא היה אנוס. הגע עצמך, התורה אמרה ליטול ארבעת המינים בחג הסוכות, ומי שנטל בידו את הלולב וברך עליו, וכשבא מיד ליטול את האתרוג לאחר הברכה, (כמבואר בשו"ע א"ח סימן תרנא ס"ה) פתאום מת בר מינו, האם נאמר שאין ברכתו לבטלה, כיון שהיה אנוס ומן השמים עכבוהו?! הלא סברא של אנוס, היא סברא שלא נעניש אותו, כמו שאמרו (נדרים כז ע"א): "אנוס רחמנא פטריה", וכיון שהוא מסכן ונעשה לו כן באנוס ובלי כוונה, נפטור אותו מעונשו. אבל במציאות אין כאן קיום מצוה, וממילא גם ברכתו תהיה לבטלה. וכמו כן, מי שברך על טלית בת ארבע כנפות מצויצת כהלכתה, ובדייק בגמר הברכה כשבא ללובשה נקרעו פתאום כמה חוטים באופן שהטלית נפסלה, או שחס ושלום קרה ופתאום הוא מת בר מינו, האם נאמר שכיון שהוא אנוס ואינו אשם, אין ברכתו לבטלה?! הרי ברור שברכתו לבטלה, כי במציאות הוא לא קיים את המצוה ולא כלום, אלא שבשמים לא יענישו אותו. (ועיין גליון 25 הערה 9. וד"ק.)

ברכה לבטלה מדרבנן

יג. עוד תירץ הרב יד יצחק, שאפשר שלדעת בה"ג מה שאמרו בגמרא ברכות (כג ע"א) כל המברך ברכה שאינה צריכה, עובר משום "לא תשא את שם ה' אלוקיך לשוא", היינו מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, וממילא כיון שאנו מסופקים אם חלילה הוא ימות ותהיה כאן ברכה לבטלה, לכן ספק דרבנן לקולא, ויכול לברך, כי לא חוששים מספק לברכה לבטלה כיון שאינה אלא מדרבנן. ואף על פי שכלל גדול בדינו "ספק ברכות להקל", ואיך יברך?! [והיינו, שאף על פי שספק דרבנן לקולא, מכל מקום צריכים אנו לכלל נוסף ש"ספק ברכות להקל", כדי שלא תאמר כמו שספק דרבנן לקולא, ואם רוצה להחמיר, רשאי להחמיר, כך גם כאן ספק ברכות להקל, ואם רוצה להחמיר ולברך, רשאי, קא משמע לן כלל נוסף "ספק ברכות להקל" דייקא, ולא להחמיר, ואם כן איך כאן מברך?] וצריך לומר שדוקא כשיש איזה ספק וריעותא שהיא בברכה [וכגון שמסופק אם בירך או לא], אז אמרינן ספק ברכות להקל ולא יברך, כי שמא בירך כבר. [וכן כשישנה מחלוקת הפוסקים אם לברך או לא, לא יברך, כי שמא הלכה כדעת האומרים שלא מברך, ונמצא שמברך ברכה לבטלה, וכל כיוצא בזה]. אבל כאן שאין שום ריעותא לפנינו, כי למה לחשוש בסתם שימות, שפיר מברך על ספירת העומר, ולא אמרינן בזה ספק ברכות להקל.

"אין ציבור מתים"

יד. עוד תירץ היד יצחק, שאם באנו לחשוש בספירת העומר לשמא ימות, נמצא שכל ישראל לא יברכו, וזה לא יתכן, כי כבר אמרו חז"ל (הוריות ו ע"א): "אין ציבור מתים", וממילא כל אחד ואחד מישראל מחזיק את עצמו מרובא דעלמא, ו"לא תאָנָה אַלְיָךְ רָעָה, וְנִגַּע לֹא יִקְרַב בְּאֶהָלְךָ", ויברך בשמחה וגיל. ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים

דחיית רבנו תם לשיטת רבנו מנחם

ח. אבל שלח לו רבנו תם לרבנו מנחם, "לדברך אם מת האב במדינת הים, היא תאסר לכל אדם לעולם, שמא קידשה אביה במדינת הים, ואין אנו יודעים למי". כלומר, אם אתה רבנו מנחם כבר חושש שמא האב יקדשה למישהו אחר בחו"ל ונמצא שהיא אשת איש, אם כן במקרה שהאבא הזה מת במדינת הים, לכאורה תאסר בתו להינשא לכל העולם, שכיון שאנחנו חוששים שמא אביה קידשה שם, ואנחנו לא יודעים למי, נמצא שהיא ספק אשת איש ולא רשאית להתחתן עם אף אדם מספק!?

תשובת רבנו מנחם לרבנו תם

ט. והשיב לו רבנו מנחם מיו"ט: דלהא לא חיישינן, "שמא יקדש אמרינן", "שמא קידש לא אמרינן", דכי האי גוונא אמרינן (ניטין כח ע"ב) "שמא מת לא חיישינן", "שמא ימות חיישינן". והיינו כמו שראינו לעיל (אות ט) בגמרא בגיטין, שיש הבדל בין שמא מת לשמא ימות, כי שמא מת אנחנו לא חוששים, כיון שיש לו חזקת חיים על העבר, ועד שלא יודע לנו בבירור שמת, אנחנו אומרים שמן הסתם הוא חי. אבל לשמא ימות חיישינן, כי אין חזקת חיים על העתיד. ולכן במקרה שהבעל הכהן נתן גט לאשתו בתנאי שיחול שעה אחת קודם מיתתו, אסורה אשתו לאכול בתרומה מיד, כי שמא ימות חיישינן. ולפי זה אומר רבנו מנחם שאותו רעיון גם כאן, "שמא יקדש אמרינן", "שמא קידש לא אמרינן", פירושו, שמא קידש אנחנו לא חוששים, כיון שזה על העבר, ועל העבר יש לה חזקת פנויה, כי כשהאבא נסע למדינת הים, הרי בתו היתה פנויה. ולכן אם מת האב במדינת הים, מותרת הבת להינשא, כיון שאין לנו לחשוש שאולי הוא קידשה, כיון שיש לה חזקת פנויה. לא כן כשהאבא חי, איך אמה ואחיה יקדשו אותה למישהו, הרי אולי מחר או מחרתיים האבא יקדש אותה למישהו אחר, ונמצא שהיא תהיה אשת איש מן התורה, ואסורה לזה שקידשוהו אמה ואחיה, לכן לא רשאים לקדשה.

דחיית רבנו תם לתשובת רבנו מנחם

י. ועל זה אמר רבנו תם: "השתא דאתית להכי, אף כשהיא קטנה מותרת, דכיון דלא חיישינן שמא קידש, אם כן היא מותרת לעולם, שכל שעה ושעה יש לנו לומר שעדיין לא קידש. ואפילו חיישת שמא יקדש, הואיל וכל שעה יש לומר עדיין לא קידש, מותרת היא אצלו. ולא דמי לשמא ימות, דהתם אסר את אשתו בתרומה כשהגט חל שעה אחת לפני מיתתו, ואיכא למימר דמיד ימות, נמצא שכל שעה אסורה לאכול בתרומה, שמא מיד ימות. אבל הכא דאינה אסורה עד שיחולו הקידושין שקידש אביה שם, כל שעה איכא למימר עדיין לא חלו הקידושין". פירושו: אומר רבנו תם לרבנו מנחם, אם אתה כבר הולך עם הסברא: "שמא יקדש אמרינן", "שמא קידש לא אמרינן", אם כן אף קטנה זו שהלך אביה למדינת הים, תהיה מותרת למי שקידשוהו אמה ואחיה ויכול לקיימה, כיון שבשעה שקידשוהו, אין אנו חוששים שמא קידש בעבר, שהרי יש לה חזקת פנויה, ונמצא שהיא מותרת לו, אלא מה אתה רוצה לחשוש, שמא מחר אביה יקדשה, שהרי על העתיד אין לה חזקת פנויה, ואז היא תהיה אשת איש ואסורה לו. אם כן, בכל יום ויום נאמר שעדיין לא קידש ואולי מחר יקדש, ונמצא שתמיד היא תהיה מותרת לו. שהרי למשל: אם קידשוהו אמה ואחיה ביום ראשון, ביום זה בודאי שהיא מותרת, כיון שלא חוששים שמא קידשה אביה, אלא אולי מחר יקדשה. וכשמגיע יום שני, גם כן היא מותרת לו, כיון שעדיין לא חוששים שמא קידשה, אלא אולי למחר יקדשה. וכך הלאה, בכל יום ויום אנחנו לא חוששים שמא קידשה, ורק אולי בעתיד יקדשה, נמצא שלעולם היא מותרת לו, וכמו שפסק רב אחאי גאון שמותר לקיימה. ורק בשמא ימות אנחנו באמת חוששים, כי שם הוא אוסר את אשתו מחיים, שעה אחת לפני מיתתו, ולשמא ימות יש לחשוש כיון שאין זה סותר את חזקת החיים וכנ"ל. לא כן בקידושי קטנה של אמה ואחיה שאינה אסורה עד שיחולו הקידושין שיקדש אביה שם בחו"ל, ובכל רגע ורגע יש לומר שעדיין לא קידש, כי יש לה חזקת פנויה.

המעשה, ולא ראה אותה מכל סיבה שהיא, וכגון שמאמין לאב וכדומה, סוף סוף כיון שקידשה על ידי אביה, הרי היא מקודשת קידושין גמורים מן התורה.

במדינת הים כשלא ראה אותה? ואפשר שאולי מדובר במקרה שכבר ראה אותה בעבר ומצאה חן בעיניו, ורק עכשיו סגרו ביניהם את העניינים. או באופן שכך היה

לאהרן] (במדבר יז יא): "קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח, ושים קטרת. והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם, כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף." וכתוב: "ויקח אהרן... וירץ אל תוך הקהל... ויתן את הקטרת וכפר על העם, ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה". כולי האי אצטרך ליה למשה למטרה. ורבי שמעון במימריה, הקדוש ברוך הוא גוזר, והוא מבטל מותנא. [כל זה היה צריך לו למשה לטרוח כדי לעצור המגיפה! ואילו רבי שמעון – במאמר פיו! הקב"ה גוזר, והוא מבטל את המגיפה!] ע"כ. מפליא לעשות!!!

יז. אבל יש להתבונן, מאיפה קיבל רבי שמעון בר יוחאי את הכח הנפלא והעצום הזה? ובפרט במעשה הקודם שכביכול הוא חולק על הקב"ה, והמלאך מפחד ממנו, ושומע בקולו ולא בקול הקב"ה, כי הוא יודע שאם הוא לא ישמע בקול רבי שמעון, הוא איים עליו שיעניש אותו, והקב"ה מסכים עם רבי שמעון, איך זה עד כדי כך? אלא זה הכח של התורה, ולא רק תורה גרידא, אלא תורה של מערה, תורה שלמד בצער, בקושי, ביסורים, בפחדים שלא יהרגו אותו. המית את עצמו ממש באוהלה של תורה, כאילו חיללה מת, לא מרגיש כלום. לא מעניין אותו כלום חוץ מעסק התורה, עד כדי כך!!!

יח. מסירות נפש כזאת, מזכירה את דברי רש"י במסכת סוכה (מד ע"א) שכאשר הגלה נבוכדנצר הרשע בגלות הראשונה את יהויכין עם עוד רבים רבים מעם ישראל, צירף אליהם גם אלף תלמידי חכמים גדולי עולם, שנקרא שמם "הַחֲרָשׁ וְהַמְסַגֵּר", [וכמו שדרשה הגמרא במסכת גיטין (פח ע"ב): הַחֲרָשׁ - שבשעה שפותחים את פיהם בדברי תורה, נעשים הכל כחרשים. דהיינו חרשים מלשמוע דברים אחרים, מרוב שהם קשובים ומאזינים רק לדבריהם. וְהַמְסַגֵּר - כיון שביירו איזה ענין או איזו הלכה וסגרו את הענין להיתר או לאיסור, שוב אין מי שיפתח ויחלוק עליהם]. ועליהם נאמר בנביא (מלכים ב כד טז): "וְהַחֲרָשׁ וְהַמְסַגֵּר אֵלָּהּ, הֵלַל גְּבוּרִים עֲשֵׂי מַלְחָמָה, וַיְבִיֵאם מֶלֶךְ בְּבֵל גּוֹלָה בְּבִלְהָ". אומר רש"י: ותניא בסדר עולם: "וכי מה גבורה עושים בני אדם הנתונים בשלשלאות של ברזל? אלא שגיבורים היו במלחמתה של תורה!!! פלא פלאות, לוקחים אותם בשבי, קשורים בשלשלאות של ברזל, מורידים אותם מקדושת ארץ ישראל, מבית המקדש לבבל טומאת העמים, ואיפה הראש שלהם מונח? הם עוסקים בתורה בעיון ופלפול, במלחמתה של תורה, במשא ומתן, זה מקשה וזה מתרץ, וכן הלאה כל הדרך, תורה ותורה ותורה. מבהיל על הרעיון, עד כדי כך!!!

יט. האדמו"ר ממונקטש מביא בשם הבני יששכר⁷ קבלה בידינו שרבותינו בעלי התוספות אשר רוב גדוליהם נהרגו על קידוש השם כנודע. בהיותם במאסר וידעו כי למחר יקראו אותם ליום הדין האחרון לפני שוביהם הרשעים, ואם לא יודו לעבודה זרה שלהם יהרגו מיד, ואף על פי כן בלילה שלפניו, עסקו וכתבו חידושי תוספות הארוכים ביותר במסכת בבא פרק שביעי - מרובה". פלא פלאות. (הובא בדרכה של תורה ח"ב עמוד קעו) זו מסירות נפש מיוחדת לתורה, כשיש מסירות נפש של צער, התוצאות הן מבהילות מרחיקות לכת, פלא והפלא.

כ. הגמרא במס' בבא מציעא (פד ע"ב) מספרת שאחרי שנפטר רבי אלעזר בנו של רבי שמעון בר יוחאי, שלח רבי יהודה הנשיא לשאול את אשתו אם רוצה להינשא אליו, שלחה לו תשובה מבהילה ביותר: "כלי שנשתמש בו קודש, ישתמש בו חול"?! שלח לה רבי, אמנם בתורה הוא היה גדול ממני, אבל במעשים טובים מי גדול ממני? שלחה לו: בתורה שהוא גדול ממך, זה לא ידעתי, אבל במעשים אני יודעת שהוא גדול ממך, כיון שקיבל על עצמו יסורים. פלא פלאות, עד כדי כך, רבי יהודה הנשיא, שנקרא "רבנו הקדוש", היא מחשיבה אותו ביחס לבעלה "חול", למה? יש הבדל בין תורה של יסורים לתורה לא של יסורים, רבי זכה לתורה וגדולה במקום אחד (גיטין נט ע"א), זו לא כמו התורה של רבי אלעזר, פלא והפלא. וכבר אמרו (אבות פ"ה מ"ב): "לפום צערא אגרא". ואמרו חז"ל (אדר"נ פ"ג מ"ו): "אם למדת תורה בשעה שאתה שמת, אל תשב [בטל] בשעה שאתה עצב. ואם למדת תורה בשעת הריחו אל תשב בשעת הדחק. לפי שטוב לו לאדם דבר אחד בצער, ממאה בריווח".

הקב"ה, השם נפשנו בחיים, ולא נתן למוט רגלינו. גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא. מרבה תורה מרבה חיים. "ואתם הדבקים בה' אלקיכם, חיים כלכם היום", אמן ואמן.

ל"ג בעומר - כוחו של רשב"י - תורה של צער

טו. השבוע יחול בעזרת השם ל"ג בעומר - הילולת רבי שמעון בר יוחאי, נקרא קטע מהזוהר הקדוש (בראשית רנה ע"א) במעלת רבי שמעון, פלא פלאות מה מספר הזוהר: זמנא חדא נפיק רבי שמעון וחמא עלמא דחשיך ואפיל ואסתתם נהוריה. אמר ליה לרבי אלעזר בריה, תא ונחזי מה בעי קודשא בריך הוא למעבד בעלמא. אזלו ואשכחו חד מלאכא דדמי לטורא ברבא, ואפיק תלתין שלהובין דנורא מפומיה [ראו מלאך שדומה להר גבוה, ויוצאים מפיו שלושים שלהבות של אש]. אמר ליה רבי שמעון מה את בעי למעבד? אמר ליה בעינא למחריבא לעלמא, בגין דלא שכיח תלתין זכאין בדרא, [רצוני להחריב את העולם, משום שלא נמצאים שלושים צדיקים בדור, שיגנו על הדור]. דהכי גזר קודשא בריך הוא על אברהם, דכתיב (בראשית יח יח) "וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִי לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם", 'היה' בגימטריא תלתין. אמר ליה רבי שמעון, במטו מנך, זיל קמי קודשא בריך הוא, ואימא ליה: בר יוחאי שכיח בארעא. [בבקשה ממך, לך לפני הקב"ה ואמור לו: בר יוחאי נמצא בעולם!] אזל ההוא מלאכא קמיה דקודשא בריך הוא, ואמר ליה: מאריה דעלמא גלי קמך מה דאמר לי בר יוחאי. [הלך אותו מלאך לפני הקב"ה ואמר לו: רבון העולם, גלוי וידוע לפניך מה שאמר לי בר יוחאי]. אמר ליה קודשא בריך הוא, זיל אחריבא לעלמא, ולא תשגח בבר יוחאי. כד אתא, חזייה רבי שמעון למלאכא, אמר ליה: אי לא תיזיל, גזירנא עלך דלא תיעול לשמיא, ותהוי באתר עזא ועזאל. [אמר לו רבי שמעון למלאך, אם לא תסתלק, גוזרני עליך שלא תעלה לשמים, ותהיה מוכרח להידחות למקום שבו נמצאים עזא ועזאל, אשר נידחו מלפני ה' והפיל אותם מימי בראשית מן השמים לארץ!] וכד תיעול קמי קודשא בריך הוא, אימא ליה: אי לית תלתין זכאין בעלמא, להוון עשרין, דהכי כתיב (בראשית יח): "לא אֶשְׁחִית בְּעֶבְרַת הָעֶשְׂרִים". ואי לית עשרים, להוון עשרה, דהכי כתיב "לא אֶשְׁחִית בְּעֶבְרַת הָעֶשְׂרֶה". ואי לית עשרה, להוון תרין דאינון אנא וברי, דהכי כתיב (דברים יט): "עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יָקוּם דְּבָר", ואין דבר אלא עולם, דכתיב (תהלים א): "בְּדָבָר ה' שְׁמַיִם נִעֲשָׂה". ואי לית תרין, הא אית חד ואנא הוא, דכתיב (משלי ט): "וְצִדִּיק יְסוֹד עוֹלָם". בה שעתא, קל מן שמיא נפק ואמר: זכאה חולקך רבי שמעון, דקודשא בריך הוא גזר לעילא, ואת מבטל לתתא, בודאי עלך אתמר (תהלים קמח) "רְצוֹן וְרָצוֹן יַעֲשֶׂה" ע"כ. פלא והפלא כמה רב חיליה ורב גובריה של רבי שמעון, הקב"ה מצווה את המלאך: לך תחריב את העולם, ואילו רבי שמעון אומר לו: אל תחריב, ואפילו מזהיר אותו שאוי ואבוי לו אם הוא יחריב. אבל, רבונו של עולם! מה רוצה רבי שמעון מהמלאך, הרי המלאך עושה את שליחותו של הקב"ה, והקיימא לן (קידושין מב ע"ב): "דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי שומעים?!". אם כן מה הוא רוצה מהמלאך. אבל זה כוחו של רבי שמעון, צדיק גוזר והקב"ה מקיים, כמו שדרשה הגמרא (מועד קטן טז ע"ב) על הפסוק (שמואל ב כג א): "אמר אלקי ישראל, לי דבר צור ישראל, מושל באדם. צדיק מושל ויאת אלקים", אמר ה': אני מושל באדם. ומי מושל בי? צדיק! שאני גוזר גזרה והוא מבטלה.

טז. עוד מעשה נפלא המובא בזוהר הקדוש (מגילת רות מד ע"א) המראה מה כוחו של רבי שמעון אפילו יותר ממלאכי השרת: זימנא חדא הוה דְּבַר בלוד, אתא רבי שמעון בן יוחאי למתא, אמרו ליה לרבי שמעון מאי נעביד? קם ועבר במתא וחמא בני נשא שכיבן, אמר: כל האי במתא ואנא הכא? גזרנא דליבטל. [עבר רבי שמעון בתוך העיר וראה בני אדם מתים. אמר: "כל זה בעיר - ואני כאן?! גוזרני שיתבטל"!] שמעו ברת קלא דהות אמרה פוקו מהכא [צאו מכאן], דהא רבי שמעון בן יוחאי הכא, דקודשא בריך הוא גוזר והוא מבטל. הוה תמן רבי חנינא, אתא ואמר ליה לרבי מאיר, אמר ליה רבי מאיר: "שבחא דליה, מאן יכול למיקם ביה, מי לאו גדול כמשה?!". מי יכול לעמוד בשבחו ובמעלתו של רבי שמעון, האם לא גדול הוא כמשה?! שהרי משה רבנו, בבואו לעצור את המגיפה שפרצה בעם ישראל, אמר

יצחק הורוביץ הנודע בשם החוזה מלובלין. רבו החוזה מלובלין גילה לו שהוא משבט יששכר, ולכן קרא לספרו "בני יששכר".

⁷ חיברו רבי צבי אלימלך מדינוב לפני כ-200 שנה, היה תלמידו של הגאון רבי יעקב